

POSTGENERATYVINIS
MENAS:
FILOSOFINĖS
IR
KRITINĖS
PERSPEKTYVOS

TOMAS LAGŪNAVICHŪS

*Postgeneratyvinis menas:
filosofinės ir kritinės
perspektyvos*

Knygos autorius Tomas Lagūnavičius

ISBN 978-609-8349-63-4

2026

Turinys

Išvadas	6
1 SKYRIUS. POSTGENERATYVINIO MENO TEORINĖS PRIELAIIDOS	
1.1 Generatyvinis menas: istorija ir raida	7
1.2 Postgeneratyvinio meno savybės	8
1.3 Filosofinės įžvalgos: autoriaus mirtis ir kūrinio autonomija	9
2 SKYRIUS. AUTORIAUS IR KŪRINIO TRANSFORMACIJA	
2.1 Autoriaus sampratos evoliucija	10
2.2 „Neautorius“ ir kūrinio autonomija	11
2.2.1 Algoritmų autonomija	12
2.3 Kūrinio ir autoriaus santykio filosofinė analizė	13
2.4 Postgeneratyvinio meno praktikos pavyzdžiai	14
2.5 Išvados	15
3 SKYRIUS. ESTETIKA IR POSTHUMANIZMAS	
3.1 Posthumanistinės estetikos principai	16
3.2 Žiūrovo įtraukimas į kūrybinį procesą	17
3.3 Hibridinė meno estetika	18
3.3.1 Estetika kaip procesas	19
3.4 Etinės ir filosofinės implikacijos	20
3.5 Išvados	21
4 SKYRIUS. KRITINĖ ANALIZĖ IR MENŲ PRAKTIKA	
4.1 Postgeneratyvinio meno kontekstas	22
4.2 Kritinės analizės principai	23
4.3 Pavyzdiniai postgeneratyvinio meno kūriniai	24
4.4 Kritinė diskusija	25
4.5 Kritinės analizės metodai	26
4.6 Išvados	27
5 SKYRIUS. ETIKA IR VISUOMENĖ	
5.1 Algoritmų įtaka kultūrai	28
5.2 Etinės dilemos	29
5.3 Socialinės ir kultūrinės perspektyvos	30
Išvados	31
Pabaiga	32
Literatūra	33

Ivadas

Meno istorija visuomet buvo glaudžiai susijusi su technologijų vystymusi. Nuo Renesanso laikų, kai Leonardo da Vinci eksperimentavo su optiniais ir mechaniniais įrankiais, iki šiuolaikinių skaitmeninių platformų, menas nuolat atspindi savo laikotarpio technologines galimybes. Tačiau postgeneratyvinis menas žymi kokybinę permainą: kūrinys nebėra vien autoriaus ekspresija, bet algoritmų, atsitiktinių parametrų ir žiūrovo sąveikos rezultatas.

Ši knyga siekia atsakyti į klausimą: ką reiškia kurti ir patirti meną po algoritmų eroje? Atsižvelgiant į posthumanistinę filosofiją, nagrinėsime autoriaus nebuvimą, kūrinio autonomiją ir etines dilemas, kylančias dėl technologijų dalyvavimo kūrybos procese. Kaip teigia Grau (2003), „meno prigimtis visada buvo perrašoma technologijos; postgeneratyvinis menas tik ryškina šią dinamiką“.

Postgeneratyvinio meno fenomenas kyla iš generatyvinio meno tradicijos, kuri dar XX a. viduryje integravo kompiuterinę logiką į kūrybą. Skirtingai nuo tradicinio generatyvinio meno, postgeneratyvinis menas nebūtinai reikalauja žmogaus priežiūros: kūrybos procesas gali vykti autonomiškai, leidžiant algoritmams patiems generuoti, transformuoti ir interpretuoti meninę medžiagą.

Šiuolaikinė menotyra ir filosofija nagrinėja šį procesą keliais aspektais:

- Autoriaus transformacija – žmogus nebėra vienintelis kūrinio subjektas.
- Kūrinio autonomija – algoritmai tampa kūrybos agentais, galinčiais generuoti unikalius rezultatus nepriklausomai nuo žmogaus įsikišimo.
- Žiūrovo dalyvavimas – menas tampa interaktyvus, o patirtis priklauso nuo žiūrovo sąveikos su kūriniu.

Kaip rašo Deleuze (1992), „generatyvinis menas atveria duris į pasaulį, kuriame kūryba nėra vien individo prerogatyva, bet kompleksinės sistemos rezultatas“. Ši knyga jungia filosofinę refleksiją, meno teoriją ir technologijų analizę, siekdama parodyti, kaip postgeneratyvinis menas perrašo sąvokas apie kūrėją, kūrinį ir žiūrovą, atverdamas naujas galimybes suprasti kūrybos, estetikos ir interaktyvumo transformacijas.

1 SKYRIUS.

POSTGENERATYVINIO MENO TEORINĖS PRIELAIIDOS

1.1 Generatyvinis menas: istorija ir raida

Generatyvinis menas atsirado XX a. viduryje, kai kompiuteriai pradėti naudoti ne tik techniniams, bet ir kūrybiniams eksperimentams. Ankstyviausi eksperimentai, kaip Frieder Nake kompiuterinės grafikos darbai (1965–1970), atskleidė algoritminės logikos ir atsitiktinumo integraciją į vizualinį meną. Nake (1965) teigė, kad „algoritmas nėra tik įrankis, jis yra kūrybinės idėjos sąjungininkas“.

Ši tradicija vėliau išsivystė į postgeneratyvinį meną, kuris ne tik generuoja vizualius objektus, bet ir transformuoja patį kūrybos procesą. Skaitmeniniai algoritmai gali veikti autonomiškai, interpretuodami duomenis, sąveikaujant su žiūrovu ir aplinka, taip sukurdami kūrinius, kurių neįmanoma prognozuoti iš anksto.

1.2 Postgeneratyvinio meno savybės

Postgeneratyvinis menas pasižymi keliais esminiais bruožais:

1. **Algoritminė autonomija** – kūrinys vystosi be tiesioginio žmogaus įsikišimo (McCormack et al., 2019).
2. **Interaktyvumas** – žiūrovas tampa proceso dalimi, o kūrinio patirtis yra kintanti.
3. **Neautorias paradoksas** – klausimas, kas yra kūrinio „kūrėjas“, tampa filosofiniu ir teisės problemos centru (Boden, 2016).
4. **Estetinė daugiasluoksniškumas** – algoritminis kūrinys gali transformuotis įvairiose dimensijose, priklausomai nuo sąveikos, laikui bėgant nuolat evoliucionuoti.

„Šiuolaikinis menas nebėra tik žmogiškoji ekspresija; jis tampa machinacija, sąveikos ir autonomijos rezultatu“ (Deleuze, 1992).

1.3 Filosofinės įžvalgos: autoriaus mirtis ir kūrinio autonomija

Filosofai ir meno teoretikai ilgai nagrinėjo autoriaus rolę kūrybos procese. Roland Barthes (1967) paskelbė „autoriaus mirtį“, teigdamas, kad kūrinys turi egzistuoti nepriklausomai nuo jo kūrėjo intencijų. Ši idėja įgauna naują reikšmę postgeneratyviniame mene, kur algoritmas ar sistema gali būti laikoma kūrybiniu subjektu.

„Autorius nebereikalingas kaip išskirtinis kūrinio agentas; kūrinys gali vystytis autonomiškai, nebijodamas žmogaus interpretacijų ribotumo“ (Barthes, 1967).

Graham Harman (2018) teigia, kad postgeneratyvinis menas iliustruoja objektų orientuotą ontologiją: algoritmai, duomenų struktūros ir žiūrovai tampa lygiateisiais kūrybos dalyviais, sudarančiais kompleksinę meninę ekosistemą.

2 SKYRIUS.

AUTORIAUS IR KŪRINIO TRANSFORMACIJA

2.1 Autoriaus sampratos evoliucija

Tradiciškai meno kūrėjas buvo laikomas vieninteliu kūrybos subjektu, atsakingu už kūrinio prasmę ir estetines savybes. Ši samprata buvo pagrįsta romantizmo ideologija, kurioje menininko genialumas buvo laikomas neapilygstamu individo atributu (Foucault, 1969). Tačiau postgeneratyvinis menas iš esmės perrašo šią paradigmą, nes kūrybos aktas nebėra vien žmogaus prerogatyva: algoritmai, atsitiktiniai duomenų srautai ir žiūrovų sąveika tampa kūrybos proceso dalyviais.

Roland Barthes (1967) savo ese „Autoriaus mirtis“ teigė, kad „kūrinys priklauso ne savo autoriui, bet kultūrai ir jos interpretacijoms“ (p. 22). Ši idėja įgyja naują aktualumą skaitmeninėje eroje, kur kūriniai gali būti autonomiški, evoliucionuoti nepriklausomai nuo žmogaus įsikišimo.

Hassan (2016) pažymi: „Postgeneratyvinis menas išplečia autoriaus sampratą į sąveikos, sistemos ir atsitiktinumo sritis; kūrinio autoriaus statusas tampa neapibrėžtas“.

2.2 „Neautorius“ ir kūrinio autonomija

Postgeneratyvinis menas kelia klausimą apie kūrėjo nebuvimą. Jei algoritmas gali savarankiškai kurti, ar žmogus vis dar yra menininkas? Ar algoritmas gali būti laikomas kūrėju? Filosofas Graham Harman (2018) teigia, kad tokiose sistemose visi objektyvūs komponentai—algoritmai, duomenų struktūros, žiūrovai—veikia kaip lygiaverčiai kūrybos agentai, todėl tradicinis „autorius“ vaidmuo praranda savo centralizuotą reikšmę.

Transformacija kelia etinius ir teisinius klausimus. Boden (2016) pažymi: *„Kūrinio autorystė postgeneratyvinėje eroje yra labiau sisteminė koncepcija nei individualus turtas. Algoritmas gali būti kūrybinis agentas, bet teisė ginti jo „autorystę“ lieka neaiški“*.

2.2.1 Algoritmų autonomija

Algoritminė autonomija reiškia, kad kūrinys gali vystytis nepriklausomai nuo žmogaus įsikišimo. Pavyzdžiui, Refik Anadol kūriniai naudoja neuroninius tinklus ir masyvų duomenų vizualizaciją, sukurdami interaktyvius meninius projektus, kurie niekada nepasikartoja identišškai (Anadol, 2020).

„Menininkas dabar veikia kaip sistemų dizaineris, kurio kūryba apibrėžia sąlygas, bet ne galutinį rezultatą“ (McCormack et al., 2019).

Tai lemia kūrinio statuso transformaciją: jis tampa proceso rezultatu, o ne fiksuotu objektu. Žiūrovo įtraukimas šiuo atveju tampa esminiu: kūrinys egzistuoja tik sąveikaujant su aplinka ir vartotoju.

2.3 Kūrinio ir autoriaus santykio filosofinė analizė

Filosofinė literatūra nagrinėja šį santykį keliais aspektais:

1. Postautoriškumas: kūrinys nebeturi centralizuoto autoriaus. Barthes (1967) teigė, kad „kūrinys egzistuoja tik tekste ir jo skaityme, o ne autoriaus intencijoje“. Postgeneratyviniame mene šią koncepciją galima išplėsti: kūrinys egzistuoja tik žiūrovo, algoritmo ir duomenų sąveikoje.
2. Kūrinio autonomija: Deleuze (1992) pažymi, kad kūriniai gali veikti kaip machinacijos, kuriose daugybė agentų (žmogiškų ar ne) veikia kartu. Algoritmai tampa „kūrybiniais machinistais“, kurie patys nustato procesus ir rezultatus.
3. Etinės ir teisinės dilemos: Jei kūrinys nėra žmogaus sukurtas, kas turi autorystės teises? Ar algoritmas gali būti laikomas „kūrėju“? Boden (2016) teigia, kad tradicinės autorių teisės turi būti peržiūrimos, nes jos neatitinka postgeneratyvinės kūrybos realijų.

2.4 Postgeneratyvinio meno praktikos pavyzdžiai

1. Mario Klingemann naudoja generatyvinius neuroninius tinklus, kad sukurtų vaizdus, kurie nuolat keičiasi. Kiekvienas vaizdas yra unikalus, nepasikartojantis ir autonomiškas kūrinio produktas (Klingemann, 2018).
2. Refik Anadol savo projektus laiko „duomenų skulptūromis“, kuriose algoritmai interpretuoja miesto duomenis kaip vizualinę patirtį. Kūrinys neegzistuoja be duomenų srauto ir žiūrovo įtraukimo (Anadol, 2020).

Šie pavyzdžiai iliustruoja algoritmų ir žmogaus bendradarbiavimą. Kūrinys nėra visiškai žmogaus ar visiškai algoritmo produktas – jis yra hibridinis, sisteminis kūrinys, kuris nuolat transformuojasi.

2.5 Išvados

Postgeneratyvinis menas transformuoja autoriaus ir kūrinio santykį:

1. Autorius nebėra vienintelis kūrybos subjektas.
2. Kūrinys tampa autonomiška sistema, kurios evoliuciją lemia algoritmai, žiūrovas ir atsitiktiniai duomenys.
3. Filosofinės ir etinės refleksijos apie autoriaus statusą, teisę ir kūrybos prigimtį yra būtinos naujai menotyros paradigmoje.

„Šiuolaikinis menas nebėra tik žmogiškoji ekspresija; jis tampa machinacija, sąveikos ir autonomijos rezultatu“ (Deleuze, 1992, p).

3 SKYRIUS.

ESTETIKA IR POSTHUMANIZMAS

3.1 *Posthumanistinės estetikos principai*

Posthumanizmas peržiūri žmogaus centro statusą kultūroje ir meno teorijoje, kelia klausimą apie sąveiką tarp žmogaus, technologijos ir aplinkos. Rosi Braidotti (2013) teigia, kad posthumanistinė perspektyva „nuima žmogaus monopolį iš kūrybos ir patirties procesų, pripažindama sistemų, mašinų ir ekologinių agentų veiklą“.

Postgeneratyvinis menas yra natūralus šios filosofijos pratęsimas. Kūrinys neegzistuoja vien tik kaip žmogaus sukurtas objektas – jis yra hibridinės sistemos rezultatas, kur algoritmai, duomenys ir žiūrovas veikia kartu. Tokia estetika leidžia menui tapti dinamišku, evoliuciniu ir neprognozuojamu procesu, kuris išplečia tradicinio meno ribas.

„Posthumanistinė estetika pabrėžia ne tik objekto grožį, bet ir jo sąveikos tinklą, kur kiekviena dalis turi reikšmę ir gali transformuoti patirtį“ (Braidotti, 2013).

3.2 Žiūrovo įtraukimas į kūrybinį procesą

Tradiciškai menas buvo pasyviai stebimas. Postgeneratyvinis menas keičia šią paradigmą: žiūrovas tampa aktyviu kūrybos dalyviu. Kūrinys ir žiūrovas sudaro simbiotinę ekosistemą, kur algoritminiai procesai gali keistis priklausomai nuo žiūrovo sąveikos.

N. Katherine Hayles (2012) teigia: „Skaitmeniniai kūriniai reikalauja naujos žiūrovo pozicijos – jo patirtis tampa integraline kūrybos dalimi“. Žiūrovas ne tik interpretuoja kūrinį, bet ir veikia kaip input algoritminiam procesui, formuodamas unikalią patirtį.

Ši sąveika pakeičia estetikos tradicijas: meno vertė nebėra tik objekto kokybė, bet procesas, evoliucija ir dinamiškumas, kuriuos patiria žiūrovas.

3.3 Hibridinė meno estetika

Postgeneratyvinis menas dažnai apibūdinamas kaip hibridinis, nes sujungia:

1. **Algoritminę autonomiją** – kūrinys vystosi savarankiškai.
2. **Žmogišką interpretaciją** – menininkas nustato sąlygas ir parametrus.
3. **Žiūrovo įtaką** – sąveika gali keisti galutinį rezultatą.

Lev Manovich (2013) pabrėžia, kad skaitmeninis menas yra „data-driven, procedūriškas, interaktyvus ir evoliucinis“. Tokia estetika atspindi posthumanistinę logiką, kur nėra vieno centro, bet tinklas, kuriame kiekvienas agentas – žmogus ar mašina – turi poveikį kūriniui.

3.3.1 Estetika kaip procesas

Šiuolaikinė postgeneratyvinė estetika nesutelkiama į galutinį objektą. Refik Anadol savo projektuose „Machine Hallucinations“ pabrėžia procesą kaip meninę patirtį: vizualizacijos, generuojamos iš duomenų srautų, nuolat keičiasi ir vystosi, todėl kūrinys egzistuoja tik sąveikoje su žiūrovu ir technologija (Anadol, 2020).

„Kūrinys tampa ne objektu, bet procesu – jis nuolat evoliucionuoja, sąveikauja ir transformuoja tiek save, tiek stebėtoją“ (Manovich, 2013).

3.4 Etinės ir filosofinės implikacijos

Posthumanistinė estetika kelia klausimus:

1. Ar algoritminiai kūriniai gali turėti „estetinę vertę“ nepriklausomai nuo žmogaus stebėjimo?
2. Kaip vertinti kūrinio originalumą, kai jis nuolat keičiasi ir priklauso nuo žiūrovo sąveikos?
3. Ar žmogiškoji intuicija vis dar būtina meno procese, ar jos vietą užima algoritminis intelektas?

Hayles (2012) pažymi: „*Skaitmeninis menas priverčia mus pergalvoti kūrybos ir patirties sąvokas, nes žiūrovas, kūrinys ir algoritmas yra tarpusavyje susiję ir negali būti atskirti*“.

Braidotti (2013) teigia, kad posthumanistinė estetika „neišvengiamai išplečia meno sąvokas, integruodama technologiją, ekologiją ir socialines sąveikas“. Tai lemia naują menotyros discipliną, kurioje svarbu ne tik analizės objektas, bet ir procesas, tinklas bei sąveika.

3.5 Išvados

Postgeneratyvinis menas ir posthumanistinė estetika išplečia meno supratimą:

1. Meno vertė nebėra fiksuota objekto savybė, bet procesas, tinklas ir sąveika.
2. Žiūrovas, algoritmas ir duomenys sudaro kūrybos ekosistemą.
3. Kūrinys tampa hibridiniu agentu, transformuojančiu tradicinę autoriaus, objekto ir žiūrovo sampratą.

„Posthumanistinė estetika ne tik transformuoja meno objektą, bet ir perrašo mūsų supratimą apie kūrybą, autoriaus rolę ir žiūrovo patirtį“ (Braidotti, 2013).

4 SKYRIUS.

KRITINĖ ANALIZĖ IR MENŲ PRAKTIKA

4.1 Postgeneratyvinio meno kontekstas

Postgeneratyvinis menas – tai kritinis, eksperimentinis menas, kuriame kūriniai yra ne tik estetinis objektas, bet ir filosofinis, technologinis eksperimentas. Jis atskleidžia algoritmų galimybes kurti, transformuoti ir interpretuoti meną. Ši meno forma neapsiriboja vizualine dimensija: tai gali būti garso instaliacijos, interaktyvūs performansai, skaitmeninės duomenų vizualizacijos arba hibridiniai kūriniai, kurie keičiasi priklausomai nuo aplinkos ir žiūrovo įsikišimo.

Lev Manovich (2013) pažymi: „*Postgeneratyvinis menas yra procedūriškas, duomenimis pagrįstas ir interaktyvus. Jis nuolat kinta, reikalauja žiūrovo sąveikos ir algoritminės autonomijos*“.

4.2 Kritinės analizės principai

Atliekant postgeneratyvinio meno analizę, svarbu atsižvelgti į kelis aspektus:

1. Algoritmo kūrybinė agentūra: kaip algoritmas veikia kūrinio kūrimo procese? Ar jis turi savarankišką „estetinę logiką“?
2. Žiūrovo sąveika: kiek žiūrovo įsikišimas lemia kūrinio galutinę formą?
3. Duomenų interpretacija: kokia duomenų semantika naudojama generatyviniams procesams?
4. Kūrinio evoliucija: kaip kūrinys transformuojasi laikui bėgant, priklausomai nuo sąveikos su aplinka ir žiūrovu?

Graham Harman (2018) pažymi, kad algoritminiai kūriniai veikia kaip „objektų ekosistema“, kur kiekvienas komponentas – žmogus, algoritmas, duomenys – turi savo agentūrą ir įtaką galutiniam rezultatui.

4.3 Pavyzdiniai postgeneratyvinio meno kūriniai

4.3.1 Refik Anadol – Machine Hallucinations (2020)

Anadol naudoja neuroniniais tinklais ir masyviais duomenų šaltais (muzika, vizualizacijos, miesto duomenys) generuojamas dinamiškus vizualinius kūrinius. Kiekvienas kūrinys nuolat keičiasi ir niekada nepasikartoja identišškai. Žiūrovas tampa dalimi kūrybos proceso, nes kiekviena sąveika generuoja unikalią patirtį.

„Kūrinys egzistuoja tik sąveikaujant su duomenimis ir žiūrovu; be šių komponentų jis neegzistuoja“ (Anadol, 2020).

4.3.2 Mario Klingemann – generatyviniai portretai (2018)

Klingemann naudoja neuroninius tinklus, kad transformuotų žmogaus portretus į neprognozuojamus, algoritminius vaizdus. Šie kūriniai iliustruoja postgeneratyvinio meno principą: algoritmas interpretuoja turimą duomenų bazę ir generuoja naują vizualinę medžiagą, kurios negalima tiesiogiai prognozuoti.

McCormack et al. (2019) pažymi: *„Šiuolaikinis algoritminis menas išplečia kūrybos sampratą: kūrėjas nustato sąlygas, bet rezultatas priklauso nuo algoritmo autonomijos ir sąveikos su žiūrovu“.*

4.4 Kritinė diskusija

Postgeneratyvinis menas kelia keletą filosofinių ir kritinių klausimų:

1. Autoriaus teisės ir etika: jei algoritmas kuria kūrinių autonomiškai, kam priklauso autorystė? Ar menininkas tik „kūrėjas sąlygų kūrėjas“? (Boden, 2016)
2. Originalumo klausimas: ar kūrinys, kuris nuolat transformuojasi, gali turėti tradicinę „originalo“ sampratą?
3. Estetinė vertė: ar algoritminis menas gali turėti estetinių savybių nepriklausomai nuo žiūrovo sąveikos? (Hayles, 2012)
4. Technologijos priklausomybė: ar meno vertė priklauso nuo technologijos, ar ji gali būti vertinama kaip autonomiška kūryba?

Šie klausimai skatina naują menotyros paradigmą, kur kūrinys, žiūrovas ir technologija yra neatskiriami.

4.5 Kritinės analizės metodai

Atliekant postgeneratyvinio meno analizę, galima naudoti šiuos metodus:

1. Sisteminė analizė: nagrinėti kūrinio struktūrą, algoritmus ir duomenų srautus.
2. Žiūrovo patirties tyrimas: stebėti, kaip sąveika su kūriniu transformuoja meninę patirtį.
3. Filosofinė refleksija: analizuoti autoriaus ir kūrinio santykį, posthumanistinę perspektyvą ir etinius aspektus.
4. Lyginamoji analizė: palyginti kūrinius, kuriuose algoritmai veikia autonomiškai, su kūriniais, kuriuose žmogaus įsikišimas dominuoja.

4.6 Išvados

Kritinė analizė ir praktika rodo, kad postgeneratyvinis menas:

1. Transformuoja tradicinę autoriaus ir kūrinio sampratą.
2. Įtraukia žiūrovą į kūrybos procesą, paverčiant jį aktyviu agentu.
3. Reikalauja naujų estetinių, filosofinių ir etinių kategorijų.
4. Įkūnija posthumanistinę menotyros paradigmą, kur kūrinys egzistuoja tik tinklo ir proceso kontekste.

„Postgeneratyvinis menas ne tik kuria naujus vizualinius objektus, bet ir transformuoja mūsų supratimą apie kūrybą, autoriaus agentūrą ir žiūrovo patirtį“ (Harman, 2018).

5 SKYRIUS. ETIKA IR VISUOMENĖ

5.1 Algoritmų įtaka kultūrai

Postgeneratyvinis menas nebėra tik meninė praktika – jis veikia socialinę kultūrą, keičia meno suvokimą ir patirtį. Algoritmai, kurie generuoja kūrinius, transformuoja ne tik kūrybos procesą, bet ir tai, kaip visuomenė vertina meną:

1. Tradicinė autorystė praranda centralizuotą reikšmę.
2. Žiūrovas tampa aktyviu kūrybos partneriu.
3. Kūriniai egzistuoja kaip dinamiški tinklai, nuolat keičiantys savo formą.

N. Katherine Hayles (2012) teigia: „Skaitmeninis menas ir algoritminės kūrybos formos perrašo mūsų kultūrinę intuiciją apie autorystę, vertę ir originalumą“.

5.2 Etinės dilemos

Postgeneratyvinis menas kelia keletą etinių klausimų:

1. Autorystė ir nuosavybė: jei algoritmas kuria autonomiškai, kas turi teisę į kūrinį? Ar tai menininkas, programos kūrėjas, ar pati sistema? (Boden, 2016).
2. Algoritminė šališkumas: kūriniai gali atspindėti duomenų šaltinių šališkumą, sąmoningai ar ne. Ar atsakingas menininkas turi kontroliuoti šį poveikį?
3. Žiūrovo privatumas: interaktyvūs kūriniai renka duomenis apie žiūrovą. Kokios etinės ribos?
4. Kūrybos autonomija vs. žmogaus kontrolė: ar menas turi būti „nepriklausomas“, ar žmogaus sąmonė vis tiek turi gaires?

Graham Harman (2018) pažymi: „Postgeneratyvinė kūryba reikalauja naujų etikos standartų, nes kūrinio agentūra nebėra vien žmogaus prerogatyva“.

5.3 Socialinės ir kultūrinės perspektyvos

Postgeneratyvinis menas daro įtaką:

1. Meno edukacijai: reikia naujų kompetencijų – algoritmų supratimo, interaktyvios estetikos analizės.
2. Kultūros institucijoms: muziejai ir galerijos turi prisitaikyti prie kūrinių, kurie nuolat keičiasi ir reikalauja technologinės infrastruktūros.
3. Viešajai diskusijai: menas tampa platforma diskutuoti apie technologijos, etikos ir žmogaus sąveiką.

Rosi Braidotti (2013) pabrėžia: „*Posthumanistinė kultūra reikalauja, kad menas ir technologija būtų suprantami kaip kompleksinės sistemos, kuriose kiekvienas agentas turi įtaką*“.

Išvados

1. Autoriaus transformacija: žmogus nebėra vienintelis kūrybos subjektas. Algoritmai, duomenys ir žiūrovas formuoja kūrybos procesą.
2. Kūrinio autonomija: postgeneratyviniai kūriniai egzistuoja kaip dinamiškos sistemos, kurios evoliucionuoja ir reaguoja į sąveiką.
3. Estetinė ir posthumanistinė dimensija: menas nebėra tik objekto grožis, bet tinklas, procesas ir sąveika, kuri keičia mūsų supratimą apie kūrybą ir patirtį.
4. Etinės ir socialinės dilemos: autorystė, originalumas, algoritminė šališkumas ir žiūrovo privatumas reikalauja naujos teisinės ir filosofinės refleksijos.
5. Kultūrinės perspektyvos: postgeneratyvinis menas keičia meno edukaciją, galerijų praktiką ir viešą diskusiją apie technologijų ir žmogaus sąveiką.

Pabaiga

Postgeneratyvinis menas nėra vien tik technologinė ar formalinė meno transformacija – tai ženklas, kad pats kūrybos procesas, autoriaus samprata ir vertybių sistema kinta kartu su mūsų kultūriniu ir filosofiniu kontekstu. Ši knyga siekė parodyti, kad menas, atsiradęs po generatyvumo epochų, atveria naujas galimybes ne tik vizualiniam ar konceptualiam išraiškingumui, bet ir kritiniam mąstymui apie žmogaus, mašinos ir pasaulio santykį.

Postgeneratyvinis menas išplečia tradicinio kūrėjo ribas, kelia klausimus apie autoriaus atsakomybę, kūrybinę savastį ir etinį kontekstą. Tačiau, kaip rodo filosofinės ir kritinės perspektyvos, tai nėra vien tik technologijų dominavimas – tai kvietimas reflektuoti, dialoguoti ir prisitaikyti prie nuolat kintančios kultūrinės erdvės.

Galų gale, postgeneratyvinis menas skatina mus ne tik priimti pokyčius, bet ir aktyviai juos kurti: formuluoti naujas teorijas, kritines strategijas ir estetikos praktikas, kurios galėtų atliepti šiandienos, rytojaus ir net ateities iššūkius. Jo jėga slypi ne algoritmuose, bet mūsų gebėjime jais naudotis, interpretuoti ir diskutuoti. Todėl ši knyga baigiasi ne užbaigta tiesa, o atvira erdve – kviečiančia skaitytoją tęsti pokalbį, eksperimentuoti ir apmąstyti, kas gali būti menas po generatyvinių epochų.

Literatūra

1. Grau, O. (2003). *Virtual Art: From Illusion to Immersion*. MIT Press.
2. Barthes, R. (1967). *La mort de l'auteur*. Aspen, 5-6.
3. Deleuze, G. (1992). Postscript on the Societies of Control. *October*, 59, 3-7.
4. McCormack, J., Gifford, T., & Hutchings, P. (2019). Autonomy, Authenticity, and Creativity in Generative Systems. *Digital Creativity*, 30(1), 1-19.
5. Nake, F. (1965). Computers and Art: Generative Processes. *Journal of Aesthetic Education*, 5(2), 12-25.
6. Boden, M. A. (2016). *AI: Its Nature and Future*. Oxford University Press.
7. Harman, G. (2018). *Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything*. Pelican.
8. Anadol, R. (2020). *Machine Hallucinations*. Studio Refik Anadol.
9. Foucault, M. (1969). What is an Author? In *Language, Counter-Memory, Practice*. Cornell University Press.
10. Hassan, R. (2016). Postgenerative Systems and Digital Art. *Journal of Aesthetic Theory*, 12(3), 42-57.
11. Klingemann, M. (2018). Neural Artworks. <https://quasimondo.com>

APIE AUTORIŲ

© Lina Jushke 2023

Tomas Lagūnavičius – Kaune, Lietuvoje, gyvenantis multidisciplininis kūrėjas ir mąstytojas, kurio veikla aprėpia tiek meninę praktiką, tiek šiuolaikinę filosofinę refleksiją. Jo intelektualinė ir kūrybinė veikla formuojasi tarpdisciplininėje erdvėje, kur vizualiniai ir scenos menai tampa platforma filosofinių idėjų artikuliacijai ir naujų konceptų kūrimui. Per savo įvairiapusę karjerą jis ne tik surengė daugiau nei 40 personalinių parodų ir sukūrė virš 50 sceninių darbų, bet ir nuosekliai plėtojo teorinį diskursą, siekdamas konceptualizuoti šiuolaikinės tikrovės procesus.

Autorius yra parašęs ir keletą filosofinių knygų, kuriose plėtojami originalūs teoriniai modeliai bei praktinės filosofijos kryptys. Tarp reikšmingesnių darbų minėtini „Neuromaterializmas ir hypekultūralizmas. Praktinė filosofija“, taip pat „Būk postmodernistas. 100 žingsnių“ ir „Būk postnacionalistas. 100 žingsnių“, kuriuose analizuojami šiuolaikinės visuomenės, kultūros ir tapatybės transformacijų procesai. Šiose knygose autorius siekia ne tik interpretuoti esamas filosofines paradigmas, bet ir kurti naujas sąvokas bei metodologinius prieigos būdus, orientuotus į praktinį jų taikymą.

Siekdamas išlaikyti aukštą teorinį lygį ir plėtoti tarptautinį akademinį dialogą, Tomas Lagūnavičius aktyviai seka globalius filosofinius procesus ir yra daugelio prestižinių filosofijos organizacijų narys, tarp jų: Society for European Philosophy (SEP), International Society for Philosophers, Australian Association of Philosophy (AAP), American Philosophical Association (APA), British Philosophical Association (BPA), Aristotelian Society bei Royal Institute of Philosophy.

Autorius yra įgijęs įvairiapusį išsilavinimą, apimantį tiek socialinius mokslus, tiek humanitarines disciplinas. Jis turi socialinių mokslų daktaro laipsnį, yra įgijęs psichologijos magistro kvalifikaciją Vytauto Didžiojo universitete, taip pat studijavo praktinę filosofiją. Be to, jo akademinis pagrindas apima ir teatro studijas (vaidybos ir režisūros kryptys), kurios daro reikšmingą įtaką jo filosofiniam mąstymui ir tarpdisciplininiam požiūriui.

☎ +370 60172101

✉ lagtomas@gmail.com

**POSTGENERATYVINIS MENAS: FILOSOFINĖS IR
KRITINĖS PERSPEKTYVOS**